

УДК 373.2 (091) (477)

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.3.2.11>

Я. А. КВАСЕЦЬКА

кандидат педагогічних наук,

асистент кафедри педагогіки та психології дошкільної освіти,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,

м. Чернівці, Україна

Електронна пошта: y.kvasetska@chnu.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0003-4270-878X>

К. С. КУЗНЕЦОВА

кандидат педагогічних наук,

асистент кафедри педагогіки та психології дошкільної освіти,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,

м. Чернівці, Україна

Електронна пошта: k.kuznetsova@chnu.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0002-9744-0840>

ГРАФІНЯ СУЗАННА ОЖАРОВСЬКА У КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ ДОШКІЛЛЯ В ГАЛИЧИНІ ХІХ СТОЛІТТЯ

Статтю присвячено питанням зародження перших дошкільних закладів у Західній Україні наприкінці 30-х – на початку 40-х років ХІХ століття, місця і ролі у цьому процесі графині Сузанни Ожаровської (уродженої Стрембош, у першому заміжжі – Фреснель). Досліджено життєвий шлях галицької шляхтянки, що народилася біля Золочева, обставини зацікавлення ідеями дошкільного виховання під час перебування у Відні й умови заснування першого дошкільного закладу (охоронки) у селі Сороки (нині Сороки-Львівські, що під Львовом). На основі аналізу газетних публікацій встановлено, що заклад був відкритий восени 1839 року, спростовано версію про його заснування в 1840 році. Відзначено важливу роль старшого військового комісара Львова Себастьяна-Віллібальда Шісслера як організатора навчально-виховного процесу у першій галицькій охоронці в селі Сороки під впливом графині Ожаровської – засновника першого дошкільного закладу у Львові в 1840 році. Встановлено, що графиня Ожаровська мала пряме відношення до організації першого громадського товариства із підтримки дошкільних закладів у Львові (1841), активно популяризувала і підтримувала дошкільні інституції як одна з керівників жіночого «Товариства добродійності у Львові».

Наприкінці 30-х років ХІХ століття дошкільні заклади, організовані за системою Фрідріха-Вільгельма Фребеля, призначалися насамперед для виховання дітей із заможних сімей. Хлопчики і дівчатка відвідували заклад по кілька вранішніх і післяобідніх годин. Натомість галицький заклад був філантропічною інституцією, в якому діти перебували протягом усього дня, поки батьки були зайняті роботою. Водночас можна впевнено стверджувати, що у закладі був запроваджений фребелівський принцип «ігрової шкільки», коли виховні заняття проводилися у формі ігрової діяльності.

Ключові слова: дошкільний заклад, охоронка, добродійність, дошкільне товариство, навчально-виховний процес.

1. Постановлення проблеми

Тривале перебування західноукраїнських земель (Галичини, Буковини і Закарпаття) у складі Австрійської (Австро-Угорської) імперії відбилося на різних соціально-освітніх і культурних процесах, зокрема на зародженні та розвитку сфери дошкільного виховання (освіти). За радянських часів здебільшого замовчувався та ігнорувався внесок у цей процес представників так званих вищих верств населення, водночас випадали з поля зору дослідників питання

організації навчально-виховного процесу, методичні підходи до розв'язання важливих педагогічних завдань, приклади благородної громадянської ініціативи і служіння суспільним інтересам, які не втратили своєї актуальності і виховного потенціалу в умовах реформування вітчизняної системи освіти.

2. Аналіз попередніх досліджень

Питання становлення та особливостей розвитку дошкільної освіти на західноукраїнських землях в ХІХ – на початку ХХ століття стали

об'єктом дослідження багатьох науковців, зокрема З. Нагачевської, Н. Лисенка, М. Олійника, Г. Реґо, С. Іваха. Історичні аспекти теорії і практики дошкільної освіти, формування та еволюції методики фізичного, морального, естетичного і трудового виховання дітей розглядали О. Бондар, М. Мельничук, Н. Кирста, Т. Садова, Т. Панюк, І. Адамек, Т. Філіонова, О. Донченко.

Мета дослідження – висвітлення історико-культурних і педагогічних умов зародження суспільного дошкільного виховання (освіти) у Західній Україні середини ХІХ століття, пов'язаних із ім'ям галицької шляхтянки та активної учасниці жіночого руху графині Сузанни Ожаровської. Авторка ставила собі за мету з'ясувати її життєвий шлях, обставини зацікавлення ідеями дошкільного суспільного виховання, умови заснування у Галичині першого дошкільного закладу і його вплив на становлення вітчизняного дошкільця.

3. Результати і дискусії

Графиня Сузанна (Сусанна, Зузанна) Ожаровська (пол. *Zuzanna Ożarowska*, нім. *Zuzanna Ozarowska*) народилася 1803 року у Галичині біля Золочева у сім'ї шляхтича Томаша Стрембоша. Як свідчить неодноразово вживане повне прізвище її діда – Ян з Дамайовіце Стрембош, шляхетський рід майбутньої графині походив із села *Damałowice*, нині поселення *Zameczek (Zameczek)* Опочинського повіту Лодзького воєводства сучасної Польщі [*Inländische 18116 : 754*].

Наприкінці ХVІІІ століття, після входження галицьких земель до складу Австрійської імперії, Ян Стрембош, полковник польських коронних військ, набув земельні володіння у Золочівському повіті Галичини. У фондах Центрального державного історичного архіву України (м. Львів) збереглася межова карта маєтків власності Йоанна (Яна) де Стрембоша, складена 1794 року внаслідок рішення Львівського шляхетського суду про розмежування маєтків Новосілки та Митулин. У цьому документі Ян Стрембош згадується як кавалер ордену Білого орла – найвищої відзнаки Польського королівства [*Кристалович*]. Окрім Новосілок, Яну Стрембошу належали також села Вільшаниця, Ляцьке (нині – Червоне), Ясенівці, деякі інші. Спочатку центром маєткового ключа Стрембошів були Ясенівці, а згодом вони почали розбудовувати під свою резиденцію село Ляцьке.

У 1803 році у сім'ї Томаша Стрембоша – сина Яна Стембоша – народилася дочка Сузанна. За деякими свідченнями, Сузанна була у сім'ї наймолодшою, четвертою дитиною (її старші брати – Леон та Ян, сестра – Гонората) [*Łosiowa 1927 : 13-14*].

У віці чотирнадцять років Сузанна змушена була покинути батьківський дім і шукати приюту в одному із львівських монастирів. Причиною стали нестерпні умови, що запанували у сім'ї після повернення її батька – Томаша Стрембоша – з відомого в історії походу військ імператора Наполеона на Москву в 1812 році. У свій маєток у селі Ляцькому Томаш Стрембош повернувся без перемоги, однак із «трофеєм» – ще однією дружиною, далекою родичкою Анною Боною, з якою Томаш Стрембош зблизився, коли лікувався в її садибі від поранення, одержаного у військовому поході [*Łosiowa 1927 : 13-14*].

Першою не витримала психологічного напруження рідна мати Сузанни, яка втекла з дому до монастиря. Розлючений вчинком дружини, Томаш заборонив дітям і прислужі навіть згадувати її ім'я. Незабаром, зайшовши до кімнати, коли старший син Леон писав ніжного листа матері, батько накинувся на нього з кулаками. Поки Томаша зупинила прислуга, син зазнав настільки важких побоїв, що невдовзі помер.

Услід за братом Леоном відійшла в інший світ і дочка Гонората, яку Томаш Стрембош також запідозрив у надмірній любові до рідної матері. Томаш Стрембош так сіпнув дочку за косу, що вона померла чи від здивування, чи від нервового шоку.

Третьою не витримала норовливого характеру батька дочка Сузанна і втекла з дому. За переказами, вона пішки добралася з Ляцького до Львова, де завдяки клопотанню рідної матері також опинилась у монастирі.

Найдовше з батьком прожив молодший син Томаша Стрембоша на ймення Ян. Але його доля виявилася ще трагічнішою. Хлопець закохався у свою мачуху Анну Бону і між ними зав'язалися палкі стосунки. Коли про них довідався Томаш Стрембош, то не зміг пробачити провини синові, як і не зміг перенести своєї ганьби. За одним із переказів, який побував серед мешканців Ляцького ще на початку

XX століття, Томаш Стрембош влаштував мисливське полювання, під час якого однією кулею застрелив сина, а другою – вкоротив життя собі [Z pola 1903 : 2].

На відміну від трагічних обставин братів і сестри Гонорати доля Сусанни виявилася щасливішою, її життя зазнало крутих, несподіваних змін, немов у середньовічному лицарському романі.

Восени 1823 року до Львова прибув австрійський імператор Франц II і під час відвідин одного з благодійних чернечих закладів звернув увагу на молоду вродливу дівчину, яка там порядкувала. Сузанна з гідністю трималася перед численною імператорською свитою і сміливо вступила у запропоновану імператором розмову. Дівчина розповіла про себе і своїх рідних, а присутніх уразила непоказною красою, вишуканою мовою і шляхетними манерами [Wasylewski 1917 : 165].

Імператора Франца II супроводжував заступник командуючого військами королівства Галичини і Лодомерії граф Фердинанд де Фреснель – француз, представник імператорського роду Бурбонів, бойовий генерал, відзначений високими австрійськими, французькими, німецькими і російськими орденами. Генерал умів із успіхом виходити зі складних бойових і дипломатичних ситуацій, однак цього разу потрапив у полон до галицької шляхтянки. Через кілька місяців генерал Фреснель запропонував Сузанні Стрембош одружитися, дівчина відповіла згодою [Wasylewski 1917 : 166].

Ставши графинею Фреснель, Сузанна Стрембош потрапила в коло найповажніших і впливових людей тодішнього Львова та галицького краю загалом. Однак її не приваблювало життя у затінку слави свого чоловіка. Вона почала проявляти активність у громадському житті та невдовзі стала однією з чільних представниць громадського жіночого руху.

26 квітня 1824 року газета «Lemberger Zeitung» («Львівська газета») повідомила про успішну добродійну акцію представників місцевого жіноцтва, яка напередодні католицького Великодня зібрала майже 2 300 флоринів, призначених для лікарні Сестер милосердя і притулку для бідних [Uemtlische 1824 : 217].

Газета відзначила, що важлива громадська справа досягла успіху завдяки зусиллям графині

Фреснель і княгині Понінської. Вони не тільки зробили значний особистий фінансовий внесок, але й організували активне збирання пожертв серед заможних верств львівської громади.

Імовірно, що лікарня Сестер милосердя і притулок для бідних у Львові – це саме ті заклади під опікою черниць, де Сузанна Стрембош працювала у період свого перебування в монастирі. В якості графині Фреснель і людини щирої душі Сузанна намагалася проявити вдячність до чернечої обителі, що дала їй притулок у важкий період життя.

У 1824 році читачі «Львівської газети» ще мало знали про графиню Фреснель, тому газета уточнила, що вона є «дружиною тимчасового командуючого військами в Галичині пана генерала кавалерії».

Слід відзначити, що традиції добродійності не були новизною ані для молодої графині, ані для її чоловіка, зокрема дід Сузанни (Ян Стрембош) заснував для мешканців шпиталь у селі Новосілки, перебудувавши для нього старовинний замок. Статутний капітал лікарні оцінювався у 4250 дукатів. Статутні документи благодійного закладу особисто затвердив у 1811 році австрійський імператор, який спеціальним декретом висловив подяку засновнику і доручив державним органам широко популяризувати цей «благородний і гуманний вчинок» [Inländische 1811b : 754].

На ниві добродійності відзначився і генерал кавалерії граф Фреснель, який заснував і за власні кошти профінансував будівництво у Львові на Пелчинському ставу першого у місті плавального басейну. Заклад був відкритий у травні 1820 року і переданий засновником у користування Львівському військовому гарнізону. Згодом басейн став школою плавання не тільки для військових, але й для цивільних мешканців Львова. А впорядкована територія навколо Пельчинського ставу перетворилася на улюблене місце відпочинку львів'ян.

На одній із стін будівлі басейну була встановлена пам'ятна стела, виготовлена зі штучного каменю. Дві жіночі постаті, що уособлювали славу і вічність, тримали лавровий вінець над викарбуваними німецькою мовою словами подяки генералові Фреснелю: «Засновнику цього закладу Й[оганну] К[арлу] графу Генекену фон Фреснелю та Курелю від Львів-

ського гарнізону присвячено, 1820» [Inländische 1820a : 449].

Деякі автори газетних публікацій, пишучи про мотиви одруження генерала Фреснеля зі Сузанною Стрембош, молодшою від нього майже на 40 років, недвозначно натякали, що причиною одруження могло стати привабливе придане, яке обіцяв своїй дочці Томаш Стрембош, а це начебто 16 сіл у Золочівському повіті, в інших місцях Галичини [Яворські 2004: 145]. Однак добродійні справи генерала Фреснеля служать підставами для спростовування подібних інсинуацій, тим більше, що генерал дбав не стільки про визиск, скільки про економічний розвиток отриманих після одруження маєтків. Наприкінці 20-х років XIX століття він організував у селі Вільшанці, що стало резиденцією подружжя Фреснелів, одну з перших у Галичині цукроварень. Генерал закупив передове технічне обладнання, виготовлене за французькими технологіями, і вперше у краї налагодив виробництво цукру-рафінаду – продукції найвищої якості [Die Zuckerfabriken 1839 : 130-131].

У 1829 році генерал Фреснель був переведений на службу до Відня, де став командиром надвірної гвардії, яка здійснювала охорону імператорського двору, несла почесну варту і забезпечувала проведення різних офіційних заходів за участю перших осіб держави. Натомість його дружина отримала доступ до кола наближених осіб імператриці Кароліни Августи Баварської.

Імператриця трималася подалі від політики, її цікавила насамперед соціальна благодійність, що принесло їй прізвисько «мати бідних» [Kellner 2009 : 100]. Однією із заслуг Кароліни Августи Баварської стала підтримка нової соціальної ініціативи – «закладів догляду за маленькими дітьми» («Kleinkinderbewahranstalten»), названими згодом українською мовою «охоронками», або ж «захоронками».

У 1828 році завдяки старанням графині Терезії Брунсвік і за підтримки її зусиль імператрицею Кароліною Августою був заснований перший дитячий дошкільний заклад у місті Пешті (сучасний Будапешт). Згодом такі заклади поширилися і в інших містах імперії – Відні, Празі, Банській Бистриці. З метою утвердження і розвитку важливого починання у 1831 році була створена Центральна спілка дитячих охоронних закладів Австрії [Квасецька 2017 : 421].

За її дорученням Леопольд Хімані, активний популяризатор ідеї дошкільного виховання, взявся за написання першого австрійського начальничо-методичного посібника для організаторів, керівників і працівників цих закладів.

Віденський період був доволі коротким у житті Сузанни Фреснел, оскільки вже у 1831 році помер її чоловік, і вона змушена була повернутися до Галичини. Останки генерала Фреснеля були поховані у родовому гробівці Стрембошів – у селі Ляцькому [Z rola 1903 : 2].

Вдруге Сузанна вийшла заміж за далекого родича графа Костянтина Ожаровського. Новий шлюб не змінив зацікавлення графині, тепер уже Ожаровської, соціальною благодійністю. На той час участь у добродійних акціях була престижною і становила поширену форму суспільного визнання [Левицька].

Ідея суспільного дошкільного виховання, котрою графиня Фреснель-Ожаровська захопилася ще у Відні, через певний час перетворилася у намір заснувати дошкільний заклад в одному зі своїх маєтків поблизу Львова. Нова справа виявилася складнішою, ніж вона сподівалася, однак графиня не відступила перед труднощами. Із цього приводу віденський громадський і літературно-мистецький часопис «Der Adler» («Орел») у вересні 1839 року опублікував інформацію під назвою «Перший охоронний заклад для малих дітей у Галичині». У публікації зазначалося: «Графиня Ожаровська, колишня графиня Фреснель, вирішила заснувати охоронний заклад для малих дітей в одному зі своїх маєтків біля Львова – або в Ляшках, або в Сороках. Із цієї причини вона звернулася до старшого військового комісара С.-В. Шіслера, який легко захоплюється всілякими добрими та корисними справами, і попросила його про допомогу. Після того, як минув тривалий період безрезультатних закликів про співучасть, кілька благородних благодійників виявили зацікавлення у створенні цих корисних закладів; справа рухається швидко, і ми сподіваємося, що принаймні перепон більше не буде» [Die erste 1839a : 831]

Себастьян-Віллібальд Шіслер служив у військовому комісаріаті м. Львова і був відомий не тільки як військовий службовець, але й як письменник і громадський діяч, організатор

доброчинних акцій. На попередньому місці служби у Чехії він відзначився активною доброчинною діяльністю. Знаковою подією його філантропічних старань стало заснування у 1835 році в м. Пльзень (Богемія) дошкільного виховного закладу, а також організація опікунського громадського товариства, яке об'єднало широке коло меценатів і забезпечило необхідними матеріальними умовами успішне існування громадської інституції [Квасецька 2017 : 421].

Часопис «Der Adler» не помилився: після залучення до організації дошкільного закладу С.-В. Шіслера справа нової соціальної інституції справді рухалася швидко, всі перепони були успішно подолані.

Тривалий час побутувала версія, що перший дошкільний заклад у Галичині був відкритий у 1840 році; її джерелом стала стаття про село Сороки в багатотомному «Словнику географічному Королівства польського та інших країн слов'янських» [Słownik 1890б : 166-167]. Автор статті посилався на публікацію «Перший охоронний заклад для малих дітей у Галичині» («Die erste Kleinkinderbewahl-Anstalt in Galizien») у німецькомовній газеті «Galizia» («Галичина») від 20 жовтня 1840 р. [Aufruf 1840 : 18-19]. Однак висновок про дату заснування закладу виявився помилковим.

Публікація в газеті «Galizia» справді побачила світ у жовтні 1840 року, проте вона однозначно вказує на заснування закладу у 1839 році. Це впливає з газетних слів, що від дня заснування першого охоронкового закладу для маленьких дітей у Сороках минув «уже майже рік» («schon seit fast einem Jahre») [Aufruf 1840 : 18-19].

На жовтень-листопад 1839 року орієнтує і матеріал у загально-австрійському виданні «Jugend's Mährischer Wanderer», присвячений розвитку закладів дошкільної освіти в Австрійській імперії. У ньому зазначалося, що перша охоронка для малих дітей у Галичині в селі Сороки була заснована графинею Ожаровською «роком раніше» від аналогічного закладу у Львові, організованому С.-В. Шіслером, який розпочав свою діяльність у вересні 1840 року (офіційне відкриття відбулося 1 жовтня) [Kleinkinder 1841 : 386].

Отже, різні газетні публікації указують на те, що датою відкриття дошкільного закладу в селі Сороки можна з впевненістю вважати жовтень-листопад 1839 року.

Вже наступного 1840 року в дитячому дошкільному закладі, заснованому й утримуваному графинею Сузанною Ожаровською, виховувалося 50 хлопчиків і дівчаток віком від 3 до 6 років. Це були переважно діти мешканців села Сороки, яке за етнічним складом населення мало яскраво виражений український характер.

Перший дитячий дошкільний заклад Галичини був розміщений у зручному просторому приміщенні, облаштованому відповідно до свого нового призначення. Діти збиралися у просторій навчальній залі, на стінах якої були розвішані численні картини різноманітної тематики, а на спеціальних підставках і стелажах розкладені навчальні речі, що зацікавлювали дітей: опудала тварин, статуетки, ремісничі інструменти, господарські знаряддя і макети машин, навіть дитячі ігрові інструменти [Квасецька 2017 : 422].

Заняття розпочиналися з короткої молитви і дитячої пісеньки після того, як хлопчики і дівчатка скоштували ранковий суп. Сніданок, обід і вечеря подавалися дітям за рахунок засновниці закладу графині Ожаровської.

Існувала версія, що перший дошкільний заклад Галичини був організований за фребелівською системою [Słownik 1890б : 167], однак таке твердження не зовсім точне. Наприкінці 30-х років XIX століття дошкільні заклади, організовані за системою Фрідріха-Вільгельма Фребеля, призначалися насамперед для виховання дітей із заможних сімей [Kellner 2009 : 110]. Хлопчики і дівчатка відвідували заклад по кілька вранішніх і післяобідніх годин. Натомість галицький заклад був філантропічною інституцією, де діти перебували протягом усього дня, поки батьки були зайняті роботою. Водночас можна впевнено стверджувати, що в ньому був запроваджений фребелівський принцип «ігрової шкільки», коли виховні заняття проводились у формі ігрової діяльності.

Розробленням форм і методів виховної роботи дошкільного закладу, як і професійною підготовкою відповідного педагогічного персоналу, переймався С.-В. Шіслер. Очевидно, він урахував досвід функціонування різних дошкільних закладів, особливо заснованого ним закладу Пльзені, а також теоретичні розробки Ф.-В. Фребеля, Я.-В. Свободи, Л. Хімані [Квасецька 2017 : 422].

Перший період діяльності дошкільного закладу в селі Сороки був доволі успішним; такий висновок можна зробити на основі активного відвідування дітей, зацікавленості батьків і громадськості. Нова інституція стала поштовхом для організації аналогічного закладу у столиці Галичини. Цього разу він був заснований військовим надкомісаром С.-В. Шісслером та урочисто відкритий 1 жовтня 1840 року у будинку «На кручених стовпах». Графиня Сузанна Ожаровська підтримала С.-В. Шіслера і під час організації громадського товариства, покликаного опікуватися новоорганізованою охоронкою у Львові. Перші збори товариства відбулися у квітні 1841 року. Крім самого військового надкомісара Шіслера і графині Ожаровської, членами товариства стали дружина президента Галицького намісництва барона Ф. Кріга, львівський бургомістр Й. Гомс і його дружина Тереза, польський письменник О. Фредро, ректор греко-католицької семінарії Г. Яхимович, директор зразкової головної школи А. Скибінський та інші [Miscellen 1842 : 28].

Активна підтримка нової громадської ініціативи сприяла тому, що у квітні 1842 року товариство відкрило у Львові ще один дошкільний заклад у будинку з п'яти кімнат на вул. Анни, 200. Якщо на перших порах тут виховувалося близько 50 хлопчиків і дівчаток, то незабаром кількість вихованців збільшилась утричі.

З огляду на суспільний резонанс нових закладів президент Галичини і Лодомерії барон фон Крік вирішив взяти на себе обов'язки протектора благодійної організації, а покровителька дошкільних закладів в Австрійській монархії імператриця-мати Кароліна Августа Баварська відгукнулася знаковою пожертвою у розмірі 200 золотих ринських [Über 1841 : 173].

Після того, як 1843 року у Львові була створена перша єврейська охоронка, товариство опіки над львівськими інститутами охорони малих дітей задля підкреслення християнського характеру своїх закладів було перейменоване на «Товариство християнських охорон у Львові». Опікунське товариство діяло майже сто років. У 20-х роках ХХ століття воно утримувало у Львові 5 дошкільних закладів, які тривалий час були зразком для інших аналогічних інституцій [Miejskie 1927 : 16].

Середина ХІХ століття стала найактивнішим періодом громадської діяльності графині Сузанні Ожаровської, яка проявляла ініціативу в різних громадських справах.

У квітні 1840 року розпочало свою діяльність жіноче «Товариство добродійності у Львові», відоме також під назвою «Добродійне товариство під опікою дам». Ініціаторами його створення були княгиня Гелена Понінська, графині Сузанна Ожаровська, Софія Фредро, Ангела Лось. Саме вони були обрані до першого складу комітету – керівного виконавчого органу товариства [Aufruf 1840 : 18-19; Verfassung 1840 : 19].

Товариство добродійності влаштувало різноманітні заходи, пов'язані зі збором пожертв для нужденних, зокрема для допомоги львівським дошкільним закладам. Воно, зокрема, влаштувало забави у Єзуїтському парку Львова з музикою і вогняним шоу, влаштувало концерти, художні виставки і театральні вистави. Частина доходів товариства спрямовувалася на підтримку дошкільних закладів [Левицька; Nachricht 1842 : 1].

У січні 1842 року великий резонанс викликав у Львові неординарний благодійний захід, організований гуртком любителів театру. Театрالی підготували дві постановки – одну виставу французькою та одну виставу польською мовами, на які були запрошені поважні гості – австрійські ерцгерцоги (принци) та видатні люди міста. Провідні ролі виконували графині Ожаровська, Феодорівна і Красічка, а також графи Стадницький і Фредро. Натомість граф Симінський взяв на себе функції суфлера.

Як відзначала одна з австрійських газет, «загальне задоволення глядачів, а також значний дохід, призначений для бідних людей, увінчали похвальний намір і талант цих чудових друзів театру» [Miscellen. 1842 : 28].

Про особу графині С. Ожаровської цікаве уявлення дає її портрет, створений львівським художником Каролем Швайкартом у 1842 році (зберігається в Національному музеї у Вроцлаві) [Porträt]. Ожаровська представлена у вигляді селянки під час жнив – із серпом у руці та зі стійком зібраного хліба. Цей образ відображає романтизоване намагання наблизитися до природи, до народу. Численні благодійні справи Ожаровської свідчать, що вона справді щиро

вболівала за своїх земляків, зокрема за наймолодших.

Графиня Ожаровська відійшла у вічність на початку 1892 року.

Газета «Kurjer Lwowski» в номері від 5 лютого 1892 року повідомляла: «Сузанна з Стрембошів, у першому заміжжі – графиня Фреснельова, у другому заміжжі – графиня Ожаровська, уроджена 1803 р., власниця дібр (маєтків) у повіті Золочівським, невіста, яка дуже прислуговувала селянам, померла цими днями у своєму маєтку Вільшаниця» [Zmarli 1892: 4].

Привертає увагу те, що автор невеликої замітки порівняв графиню Ожаровську з «невістою» – тобто Христовою нареченою, обручницею або ж черницею, яка присвятила свою життя утвердженню божих заповідей через служіння своїм підданам-селянам. Образ надзвичайно яскравий і ємкий, який заступає не одну велику газетну публікацію.

Свої маєтки графиня заповіла чернечому згромадженню римо-католицьких Сестер милосердя.

Добру пам'ять про графиню Ожаровську зберігають у селі Вільшаниця Золочівського району Львівської області. Коли у 1864 році тут була заснована школа з українською мовою навчання, то розмістилася вона у приміщенні, подарованому графинею Ожаровською. Раніше це було адміністративне приміщення місцевого фільварку [Słownik 1886a : 499-500].

У місцевій церкві збереглася мармурова таблиця, виготовлена і встановлена у 1881 році на честь Сузанни Ожаровської [Пахолко 2012 : 12-13]. Графиня згадується як «патронка» (покровителька, захисниця), «фун-

даторка» (засновниця) і «колаторка» (будівниця) храму, освяченого на честь Богоявлення Господнього (нині церква Святої Трійці). Водночас перші рядки пам'ятної таблиці, взяті зі святих писань, указують на те, що місцеві мешканці вважали графиню Сузанну Ожаровську гідною посісти місце серед праведників, яким належить вічна пам'ять і відповідне пошанування («похвала»):

«Память праведного во вѣки
Правым подобаетъ похвала.
Церковь сію создала Высокородна
СУЗАННА графиня ОЖАРОВСКА
Высокодостойнаіа патронка,
фундаторка и колаторка.
1881».

Висновки

В умовах відродження національних надбань культури, педагогічної теорії і практики виняткового значення набуває розвиток «персоналістського» напряму в наукових дослідженнях, що дозволяє повернути в історію української освіти значні та цікаві постаті. До таких постатей має вагомі підстави належати і графиня Сузанна Ожаровська – активна учасниця жіночого руху в Галичині середини XIX століття, засновниця першого дошкільного закладу в Галичині (1839 рік, село Сороки, що під Львовом) і співзасновниця першого громадського товариства з опіки над дошкільними закладами (охоронками) у Львові (1841 р.). Заслуговує на подальше дослідження та популяризацію її діяльність як благодійниці і фундаторки інших культурно-освітніх та релігійних інституцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дем'яненко Н., Шеремет Т. Загальносвітовий контекст Фребелівського педагогічного руху. *Історико-педагогічні студії : наук. часопис. НПУ імені М. П. Драгоманова*. Київ, 2007. Вип. 1. С. 70-79.
2. Квасецька Я. А. Себастьян-Віллібальд Шісслер в контексті історії дошкільної освіти на західноукраїнських землях. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. 2017. Ч. 3. № 1 (41) січень. С. 420-425. URL: <http://molodyvchenu.in.ua/files/journal/2017/1/100.pdf> (дата звернення: 13.08.2021).
3. Левицька М. Мистецтво і благодійність: розвиток нових соціальних практик у Львові на межі XVIII-XIX ст. URL: <http://uamoderna.com/md/levytska-art-and-charity> (дата звернення: 13.09.2021).
4. Пахолко С., Мартин О. Історичні пам'ятки села Велика Вільшаниця на Львівщині. *Пам'ятки України: історія та культура*. 2012. № 11(181). С. 12–15.
5. Кришталович У. Рукописні карти XVI–XIX століть: з фондів Центрального державного історичного архіву, м. Львів. Київ, 2011. 216 с. URL: <https://u.to/faieGw> (дата звернення: 13.08.2021).
6. Яворскі Ф. Навколо ставу Пелчинського. *Культурологічний часопис «І»*: Львів. 2004. С. 142–151.
7. Aufruf von dem Wohlthätigkeits-Vereine in Lemberg. *Galizia*. 1840. № 5. S. 18-19.
8. Die erste Kleinkinderbewahr-Anstalt in Galizien. *Der Adler*. 1839. № 228.
9. Die Zuckerfabriken in Galizien. *Der Adler*. 1839. № 31. S. 130–131.

10. Inländische Nachrichten. *Lemberger Zeitung*. 1820. № 99. S. 449.
11. Inländische Nachrichten. *Oesterreichischer Beobachter*. 1811. № 183. S. 754.
12. Kellner M. W. Aus-und Weiterbildungösterreichischer Kindergartenpädagoginnen aus historischer und zukünftiger Perspektive : dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophie an der Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Karl-Franzens-Universität Graz. Graz 2009. – 308 S. URL: <https://u.to/EKmeGw> (дата звернення: 20.08.2021).
13. Kleinkinder-Bewahranstalten. Zweiter Artikel. *Jurende's Mährischer Wanderer*. Brünn, 1841. S. 377–386.
14. Łosiowa Z. Zuzanna ze Strzembosów Ożarowska. *Bluszcz*. 1927. № 6. S. 12–14.
15. Miejskie Ochronki Chrześcijańskie we Lwowie. *Sprawozdanie z działalności Towarzystwa za rok 1926*. Lwów 1927. 28 s. URL: https://u.to/_aieGw (дата звернення: 13.09.2021).
16. Miscellen. *Gemeinnützige Blätter zur Belehrung und Unterhaltung*. 1842. № 7. S. 28.
17. Nachricht über den Stand des Wohlthätigkeits–Damen–Vereines in Lemberg. Lemberg 1842.
18. Porträt der Zuzanna Ozarowska in Tracht, Karl Gottlieb Schweikart. 1842. URL: <https://u.to/6qieGw> (дата звернення: 13.08.2021).
19. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. T. 7: [Netrebka – Perepiat] / Red.: Chlebowski Bronisław, Sulimierski Filip, Walewski Władysław. Warszawa, 1886. 960 s. URL: <https://u.to/waieGw> (дата звернення: 13.08.2021).
20. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. T. 11: [Sochaczew – Szlubowska Wola] / Red.: Chlebowski Bronisław, Sulimierski Filip, Walewski Władysław. Warszawa, 1890. 960 s. URL: <https://u.to/waieGw> (дата звернення: 13.08.2021).
21. Uemtliche Nachrichten. *Lembergcr Zeitung*. 1824. № 50. S. 217.
22. Über Kleinkinder-Bewahranstalten. *Croatia*. 1841. № 44. S. 173–175.
23. Verfassung des Wohlthätigkeits-Vereines in Lemberg. *Galizien*. 1840. № 5. S. 19–20.
24. Wasylewski S. U księżnej pani. Lwów 1917. 200 s.
25. Zmarli. *Kurjer Lwowski*. 1892. № 36. S. 4.
26. Z pola manewrów. *Kurjer Lwowski*. 1903. № 254. S. 2.

REFERENCES

1. Demianenko, N., Sheremet, T. (2007). Zahalnosvitovyi kontekst Frebelivskoho pedahohichnoho rukhu. [The global context of the Froebel pedagogical movement]. *Istoryko-pedahohichni studii: nauk. Chasopys. NPU imeni M. P. Drahomanova – Historical and pedagogical studies: scientific. journal. NPU named after MP Drahomanov*. Kyiv, Vol. 1, 70-79 [in Ukrainian].
2. Kvasetska, Ya. A. (2017). Sebastian-Villibald Shissler v konteksti istorii doshkilnoi osvity na zakhidnoukrainskykh zemliakh. [Sebastian-Willibald Schissler in the context of the history of preschool education in Western Ukraine]. *Naukovyi zhurnal «Molodyi vchenyi» – Scientific journal "Young Scientist"*. Vol. 3 (41), 420-425. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/1/100.pdf> (Last accessed: 13.08.2021) [in Ukrainian].
3. Levytska, M. Mystetstvo i blahodiinist: rozvytok novykh sotsialnykh praktyk u Lvovi na mezhi XVIII-XIX st. [Art and charity: the development of new social practices in Lviv at the turn of the eighteenth and nineteenth centuries]. URL: <http://uamoderna.com/md/levytska-art-and-charity> (Last accessed: 13.08.2021) [in Ukrainian].
4. Pakholko S., Martyn, O. (2012). Istorychni pamiatky sela Velyka Vilshanytsia na Lvivshchyni. [Historical monuments of the village of Velyka Vilshanytsia in the Lviv region]. *Pamiatky Ukrainy: istoriia ta kultura – Sights of Ukraine: history and culture*. Vol. 11(181), 12–15 [in Ukrainian].
5. Kryshchalovych, U. (2011). Rukopysni karty XVI–XIX stolit: z fondiv Tsentralnogo derzhavnogo istorychnoho arkhivu mista Lviv. [Manuscript maps of the XVI – XIX centuries: from the funds of the Central State Historical Archive of the city of Lviv]. Kyiv, 216 p. URL: <https://u.to/faieGw> (Last accessed: 20.08.2021) [in Ukrainian].
6. Yavorski, F. (2004). Navkolo stavu Pelchynskoho. [Around Pelczynski's pond]. *Kulturolohichni chasopys «Yi» – Cultural Journal "Yi"*, Lviv. S.142-151.
7. Aufruf von dem Wohlthätigkeits-Vereine in Lemberg. *Galizia*. 1840. № 5. S. 18-19.
8. Die erste Kleinkinderbewahr-Anstalt in Galizien. *Der Adler*. 1839. № 228.
9. Die Zuckerfabriken in Galizien. *Der Adler*. 1839. № 31. S. 130–131.
10. Inländische Nachrichten. *Lemberger Zeitung*. 1820. № 99. S.449.
11. Inländische Nachrichten. *Oesterreichischer Beobachter*. 1811. № 183. S.754.
12. Kellner M. W. Aus-und Weiterbildungösterreichischer Kindergartenpädagoginnen aus historischer und zukünftiger Perspektive : dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophie an der Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Karl-Franzens-Universität Graz. Graz 2009. – 308 S. URL: <https://u.to/EKmeGw> (дата звернення: 13.08.2021).
13. Kleinkinder-Bewahranstalten. Zweiter Artikel. *Jurende's Mährischer Wanderer*. Brünn 1841. S. 377–386.
14. Łosiowa Z. Zuzanna ze Strzembosów Ożarowska. *Bluszcz*. 1927. № 6. S. 12–14.
15. Miejskie Ochronki Chrześcijańskie we Lwowie. *Sprawozdanie z działalności Towarzystwa za rok 1926*. Lwów 1927. 28 s. URL: https://u.to/_aieGw (дата звернення: 13.08.2021).

16. Miscellen. *Gemeinnützige Blätter zur Belehrung und Unterhaltung*. 1842. № 7. S. 28.
17. Nachricht über den Stand des Wohlthätigkeits–Damen–Vereines in Lemberg. Lemberg 1842.
18. Porträt der Zuzanna Ozarowska in Tracht, Karl Gottlieb Schweikart. 1842. URL: <https://u.to/6qieGw> (дата звернення: 13.08.2021).
19. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. T. 7: [Netrebka – Perepiat] / Red.: Chlebowski Bronisław, Sulimierski Filip, Walewski Władysław. Warszawa, 1886. 960 s. URL: <https://u.to/waieGw> (дата звернення: 13.08.2021).
20. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. T. 11: [Sochaczew – Szlubowska Wola] / Red.: Chlebowski Bronisław, Sulimierski Filip, Walewski Władysław. Warszawa, 1890. 960 s. URL: <https://u.to/waieGw> (дата звернення: 13.08.2021).
21. Uemtlliche Nachrichten. *Lembergcr Zeitung*. 1824. № 50. S.217.
22. Über Kleinkinder-Bewahranftalten. *Croatia*. 1841. № 44. S.173–175.
23. Verfassung des Wohlthätigkeits-Vereins in Lemberg. *Galizien*. 1840. № 5. S. 19–20.
24. Wasylewski S. U księżnej pani. Lwów, 1917. 200 s.
25. Zmarli. *Kurjer Lwowski*. 1892. № 36. S. 4.
26. Z pola manewrów. *Kurjer Lwowski*. 1903. № 254. S. 2.

Ya. A. KVASETSKA

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Assistant at the Department of Pedagogy and Psychology of Preschool Education,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,
Chernivtsi, Ukraine
E-mail: y.kvasetska@chmu.edu.ua
<http://orcid.org/0000-0003-4270-878X>*

K. S. KUZNIETSOVA

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Assistant at the Department of Pedagogy and Psychology of Preschool Education,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,
Chernivtsi, Ukraine
E-mail: k.kuznetsova@chnu.edu.ua
<http://orcid.org/0000-0002-9744-0840>*

SUZANA COUNTESS OZHAROVSKA IN THE CONTEXT OF THE HISTORY OF PRESCHOOL IN GALICINA OF THE XIX CENTURY

The article is devoted to the origin of the first preschool institutions in Western Ukraine in the late 30's – early 40's of the XIX century, the place and role of Suzanne Countess Ozharovskaya (born Strembosh, in her first marriage – Fresnel). The life of a Galician noblewoman born near Zolochev, the circumstances of interest in the ideas of preschool education during her stay in Vienna and the conditions of founding the first preschool institution (security guard) in the village of Soroky (now Soroky-Lvivsky, near Lviv) are studied. Based on the analysis of newspaper publications, it was established that the institution was opened in the fall of 1839 and the version of its foundation in 1840 was refuted. The important role of Lviv Senior Military Commissioner Sebastian-Willibald Schissler as the organizer of the educational process in the first Galician guard in the village of Soroka and under the influence of Countess Ozharovska – the founder of the first preschool in Lviv in 1840. It was established that Countess Ozharovska was directly involved in the organization of the first public society to support preschools in Lviv (1841), actively promoted and supported preschool institutions as one of the leaders of the women's "Charity Society in Lviv".

In the late 30s of the XIX century, preschools, organized according to the system of Friedrich-Wilhelm Froebel, were intended primarily for the education of children from wealthy families. Boys and girls visited the institution for several mornings and afternoons. Instead, the Galician institution was a philanthropic institution where children stayed all day while their parents were busy. At the same time, it is safe to say that it introduced the Froebel principle of "game school", when educational classes were held in the form of play activities.

Key words: preschool institution; security; charity; preschool society; educational process.